

VERSLAG VAN DE DETERMINATIEDAG

op 9 oktober 1976 te Amsterdam

Omstreeks 11.05 uur opent de vice-voorzitter dr. S. van der Spoel de bijeenkomst in een practicumzaal van het Biologisch Laboratorium van de Vrije Universiteit te Amsterdam met een hartelijk welkom aan de aanwezigen en geeft allereerst een overzicht van de gang van zaken op deze dag. Vervolgens geeft hij het woord aan ir. A. Verduin, die een inleiding zal houden in het kader van deze bijeenkomst die gewijd is aan de mariene mollusken van de Middellandse Zee.

Het bestuur van de NMV heeft een situatie geschapen waarin ik mij verplicht voel U vandaag iets te vertellen over de mediterrane Gibbula. Ik kan daarbij kort zijn omdat nagenoeg alles wat ik van dit geslacht weet, te vinden is in een goede recente publicatie: Ghisotti, F. & G. Melone, 1972. Catalogo illustrato delle conchiglie marine del Mediterraneo, - Conchiglie 8, n. 11-12: 79-149.

Aan dit artikel zou ik nog slechts twee persoonlijke opmerkingen willen toevoegen: - ik heb nog zo mijn twijfels of G. adriatica (Philippi) echt wel een goede soort is, en niet een plaatselijke vorm van G. adansoni (Pay). Het zou leuk zijn dit eens beter uit te zoeken.

- ik heb enkele malen materiaal gezien dat zeer goed overeenstemde met de originele beschrijving van G. vimontiae Monterosato, zodat ik in het bestaan van die soort wel geloof. Ook op dit punt is diepgaander onderzoek op zijn plaats.

Hiermee heb ik inzake Gibbula mijn plicht gedaan, zodat ik kan overgaan naar een aantal onderwerpen welke mij van algemeen belang lijken voor de student van de mediterrane malacofauna.

1. Allereerst wil ik het even hebben over het begrip "soort". Als definitie van nog levende soorten wordt tegenwoordig algemeen aanvaard dat een soort een natuurlijke, reële of potentiële voortplantingsgemeenschap is. Een voortplantingsgemeenschap is een groep van dieren die elkaar als paringspartner herkennen (en daarnaar handelen). Het woord "natuurlijk" staat er om aan te geven dat dit onder natuurlijke omstandigheden moet geschieden. Het woord "potentiële" staat er omdat het kan gebeuren dat een reële voortplantingsgemeenschap door bv. geografische veranderingen in twee of meer delen wordt gesplitst, die elkaar niet meer kunnen bereiken. Op den duur zullen deze delen uit elkaar groeien, zodat men er verschillen tussen kan vaststellen, zonder dat er nog veel twijfel kan zijn aan hun bijzonder nauwe verwantschap. Men spreekt dan van ondersoorten. Deze zijn zeer goed vergelijkbaar met bv. de rassen binnen de soort hond, die niet door geo-

grafische omstandigheden doch door de mens van onderlinge vermenig-
ging worden weerhouden. Ook de verschillende menselijke rassen zijn
eigenlijk ondersoorten. Naarmate de ondersoorten verder uit elkaar
groeien gaat de bijzonder nauwe verwantschap verloren, tot er een
ogenblik komt dat men beter van verschillende soorten kan gaan spre-
ken. Theoretisch zal dat het geval zijn wanneer leden van verschil-
lende ondersoorten elkaar niet meer als voortplantingspartner her-
kennen, of althans onderling een gereduceerde vruchtbaarheid gaan
vertonen. In de praktijk zal het zelden mogelijk zijn om vast te
stellen of bepaalde vormen al dan niet (nog) tot een reële of po-
tentiële voortplantingsgemeenschap horen. In zo'n geval zal men
zijn oordeel moeten baseren op de feiten die men wel kan waarnemen.
Zulke waarnemingen moeten uiteraard zo volledig mogelijk zijn, wil
men verantwoord oordelen. Zo mogelijk zal men zich bv. een beeld
moeten vormen van de lokale (binnen een populatie) en de geogra-
fische (tussen populaties onderling) variabiliteit. Dit is de re-
den dat het gevaarlijk is een nieuwe soort te baseren op slechts en-
kele exemplaren. Voorts kan men de locale variabiliteit beter aan
een groot dan aan een klein monster beoordelen, zodat men goed doet
monsters van moeilijke of zeldzame soorten intact te houden.

2. Het begrip "ondersoort" is in mijn ogen zeer nuttig. De moge-
lijkheid zich over grote afstanden te verplaatsen is voor verschil-
lende soorten zeer onderscheiden. Wat een verschil maakt het bv.
niet of een soort over een pelagisch (zwemmend) larve-stadium be-
schikt, of niet. Voor een soort die dat niet heeft, kan een diepe
geul, een rotsrichel of een zandstrook, een verandering in vegeta-
tie al isolerend werken. Dergelijke soorten zullen dus een sterkere
neiging tot vorming van ondersoorten hebben. Dat dit verschijnsel
zich inderdaad in de Middellandse Zee voordoet, en tot een grote
taxonomische verwarring aanleiding kan geven, meen ik voldoende
aangetoond te hebben in de beide bijdragen die dit jaar in *Basteria*
verschijnen. In zo'n situatie kan een zinvol gebruik van het begrip
ondersoort zeer verhelderend werken.

3. Vaak kan men aan de protoconch van gastropoden (het in het
eierkapsel gevormde deel van de schelp) reeds zien of een soort
(vermoedelijk) een pelagisch larve-stadium bezit of niet. In een
lezing voor de NMV (uittreksel in CB 83; 832-833, 1959) zei Prof.
Thorson hierover: "Wanneer de top-omgangen belangrijk in grootte
en volume variëren, hebben wij zonder twijfel met een soort met voe-
dingseieren te doen. Als de topwindingen wat plomp, maar gelijk
van grootte zijn, heeft de soort onderling even grote, eiwitrijke
eieren, die leiden tot een ontwikkeling zonder pelagisch larvesta-
dium. Als de top-omgangen klein en sierlijk gewonden zijn, dikwijls
met een fijne structuur, heeft de soort een ontwikkeling uit kleine
eieren met een lang pelagisch larvaal leven." Uit een ander deel
van de lezing kan men afleiden dat ook de embryonen die zich voed-
den met voedingseieren, ter wereld komen als niet-pelagische bodem-
bewoners. Onder voedingseieren worden die eieren in het eierkap-
sel verstaan, die zich niet ontwikkelen, en die daardoor voorbe-
stemd zijn door de larven uit de zich wel ontwikkelende eieren ver-
hapstukt te worden. Het zal duidelijk zijn dat de variatie in de
grootte der larven voortkomt uit het feit dat de een meer voedings-
eieren veroverd dan de ander. Persoonlijk wil ik er nog aan toevoe-
gen dat het mijn indruk is dat in het algemeen, binnen een geslacht,
de vormen met een grove windingsarme protoconch geen pelagisch sta-
dium hebben, en omgekeerd.

4. In gebieden waar recentelijk geografische veranderingen zijn opge-
trede welke tot (tijdelijke) isolering van een deel van de malaco-
fauna leidden, moet men blijkens het voorgaande op een relatief groot
aantal locale soorten en ondersoorten rekenen. Zo'n gebied is er

mijns inziens in de Middellandse Zee, nl. in Tunis, de Golf van Gabès en zijn omgeving. Wat de situatie daar erg gecompliceerd maakt is dat het niet altijd mogelijk is om uit te maken of men met fossiel of recent materiaal te doen heeft. Omdat men onder de fossielen allerlei overgangsvormen kan verwachten, laten zich daardoor de variabiliteit en de systematische positie van diverse locale recente vormen slecht beoordelen, zolang we niet over meer materiaal van goed bekende herkomst beschikken.

5. Lang niet alle soorten zijn over de gehele Middellandse Zee verspreid, en lang niet alle vindplaatsen zijn even rijk aan soorten. Wil men een goed beeld krijgen van de mediterrane malacofauna, dan zal men dus over het gehele gebied moeten verzamelen. Uit mijn eigen ervaring kan ik als soortenrijke vindplaatsen noemen:

Tarifa tot Malaga in Z. Spanje, waar een aantal soorten vrij algemeen voorkomen die elders niet of zelden gevonden worden, zoals Gibbula drepanensis (Brugnone), G. ditropis Wood, Alvania parvula (Jeffreys) e.a. (zie van Aartsen in *Basteria* 39: 91-96, 1975), Bittium lacteum hanleyanum Monterosato en Natica flammulata Réqu. (= sagraiana (d'Orb.)), om maar een paar soorten te noemen. Wie geluk heeft kan bij Tarifa zelfs zeer zeldzame zaken aantreffen, zoals bv. Pherusa carinata Chaster 1896, of een kleine, nog niet beschreven Rissoa.

Calpe, 25 km. Z. van Denia, O. Spanje.

Sausset les Pins en La Capte (Z. van Hyères) in Z. Frankrijk.

Mondello (W. van Palermo), Trapani en het zuidelijk deel van de oostkust van Sicilië. Voorts ook Sciacca aan de zuidkust.

Grado, tussen Venetië en Triest.

Zadar tot Albaanse grens in Joegoslavië.

Griekse eilanden, in het bijzonder Limnos en de haven van Rhodos op het eiland Rhodos.

Deze opsomming betekent natuurlijk niet dat men op de aangegeven plaatsen altijd wat zal vinden, dat zeker niet. Omgekeerd zullen er tal van goede vindplaatsen niet in deze lijst staan omdat ik ze niet bezocht, of omdat er toevallig niets lag. Ik wil alleen maar aangeven dat, als u er in slaagt van de genoemde of gelijkwaardige vindplaatsen goed gruis te verzamelen, u een interessante collectie heeft, die u dan echter nog wel moet aanvullen met materiaal uit het Midden-Oosten en van de kusten van Algerije en Tunis.

Goede literatuur over al het moois dat u al gevonden heeft of alsnog ijverig gaat verzamelen is nog altijd een probleem. Natuurlijk zijn daar de boeken van Nordsieck en Parenzan, maar de daarin beschreven soorten zijn niet altijd goed herkenbaar, en voorts kan men van dit soort werken niet verwachten dat ze erg kritisch staan tegenover de aangeboden stof. Ze reflecteren daardoor tal van in de loop der jaren in de taxonomie binnengeslopen fouten, en voegen daar zelfs naar mijn smaak nog de nodige aan toe. Kortom, er heerst nog al wat verwarring betreffende de in de Middellandse Zee voorkomende soorten en hun benaming. Zowel in Italië als in ons land is tegenwoordig een duidelijke tendens waar te nemen om, wat dit betreft, eindelijk eens orde op zaken te zetten. Doch zo iets is niet in een handomdraai gedaan. Zo zijn er in *Conchiglie sanenvattende* artikelen verschenen over *Patellidae*, *Acmaeidae*, *Lepitidae*, *Margaritinae*, *Danilia*, *Calliostomatinae*, *Monodonta*, *Jujubinus*, *Clanculus*, *Limidae*, *Haliotidae*, *Scissurellidae*, *Fissurellidae*, *Teredinidae*, *Ellobiidae*, en over *Murex* en *Pseudomurex*. *Turritellidae* werden op bruikbare wijze behandeld in *La Conchiglia* van febr. '74. Bijna allemaal al wat grotere soorten, zoals u ziet. Dat zal wel samenhangen met de grotere moeilijk-

lijkheidsgraad van vele zeer kleine soorten zoals de Rissoidae, de Pyramidellidae e.d. Bent u echt geïnteresseerd, dan zult u oude auteurs moeten copiëren, er zit weinig anders op. Maar dat is nog niet alles. U zult kennis moeten kunnen nemen van in het Engels, Duits, Frans, Spaans, Italiaans of Latijn gestelde informatie. Voorts zult u met een gewone loupe niet ver komen, zodat u zich een goed vergrotingsapparaat, liefst met meetoculair, zult moeten verschaffen. Maar dan wacht u ook een boeiend werkterrein.

De heer Van der Spoel bedankt de spreker voor zijn uiteenzetting en geeft het sein voor de aanvang van het determineren, dat om 11.40 u. aanvangt. Al gauw worden er verschillende groepen gevormd om enige deskundigen zoals de heren Van Aartsen, Van den Bos en Menkhorst, die beginners en gevorderden met raad en daad terzijde staan. Anderen bewonderen de aanwinsten voor de bibliotheek, die door de goede zorgen van onze bibliothecaris dr. H.E. Coomans op een tafel liggen uitgesteld.

In de voormiddag trekt het bestuur zich een uurtje terug voor een bestuursvergadering, waarna om 16.00 uur deze geanimeerde bijeenkomst wordt gesloten.

Aanwezig waren (bestuur): mevr. Gerhardt, Joosse, Lacourt, Nieuwenhuis, Van der Spoel; (leden): Van Aartsen, Aleven, Asselbergs, Backhuys, Van den Bos, Brand, mevr. Brand-Feller, Butot, Coomans, Holthof, Hopman, Huneker, mevr. Kooiman, Van der Maaden, Maassen, Menkhorst, Neuteboom, mevr. Nieuwenhuis-Verveen, Van Peursen, mevr. Poker-Kraak, Remery, Van der Sman, Verduin, Vriese, Warns, Willemssen en Wolters. En voorts vier introducees.

J.G.B. Nieuwenhuis